

Zdeňka Michalová, Alžběta Kratochvílová

PRAVIDLA CHOVÁNÍ DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

GRADA®

Poděkování

Děkujeme za spolupráci při ověřování a konzultacích programu
Mgr. Jitce Fránkové, Mgr. Janě Prokešové, p. Haně Brožové, Mgr. Veronice Legnerové.

Zdeňka Michalová, Alžběta Kratochvílová

PRAVIDLA CHOVÁNÍ DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude ***trestně stíháno****.*

Zdeňka Michalová, Alžběta Kratochvílová

PRAVIDLA CHOVÁNÍ DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 8461. publikaci

Ilustrace Martina Fojtů
Odpovědná redaktorka Andrea Hlubučková
Grafická úprava Antonín Plicka
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka
Počet stran 104
Vydání 1., 2022

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2022
Cover Illustration © Martina Fojtů
Cover Photo © Tomáš Kratochvíl

ISBN 978-80-271-4814-1 (ePub)
ISBN 978-80-271-4813-4 (pdf)
ISBN 978-80-271-3360-4 (print)

Obsah

Úvod 7

1. Dodržování a funkčnost pravidel 11
2. Pravidlo našich očí (očičkové pravidlo) 15
3. Pravidlo naší pusy (pusinkové pravidlo) 18
4. Pravidlo našich uší (ouškové pravidlo) 23
5. Pravidlo našich rukou a nohou (ručičkové a nožičkové pravidlo) 27
6. Pravidlo pořádku a čistoty (košťátkové a mydlinkové pravidlo) 30
7. Pravidlo bezpečí 34

Závěr 38

Seznam použitých zdrojů 39

Seznam pracovních listů 40

Úvod

Dnešní doba se staví k osobnosti dítěte s oprávněným respektem. Touha rodičů i pedagogů poskytnout dítěti svobodu a prostor pro jeho přirozený rozvoj nás však staví před mnohá dilemata. Na jedné straně si přejeme vést dítě k rozvoji jeho ojedinělého potenciálu a vytváření zdravé sebedůvěry, na druhé straně vnímáme nutnost jeho začlenění do sociální skupiny s potřebou porozumět vztahům a pravidlům, které jsou zde platné, a ač se to nemusí na první pohled zdát, jsou neoddělitelnou součástí utvářené morálky a mravního kodexu každého dítěte.

Cílem předkládané publikace je podpořit přirozenou zvídavost dítěte, jeho tvořivost, sociální dovednosti a stimulovat jeho emoční inteligenci v souladu s nastavením základních pravidel fungování ve skupině.

Pravidla spojená s chováním dítěte mají v dnešní demokratické době mírně pejorativní význam. My je vnímáme jako přirozenou součást vývoje dítěte a jeho fungování v kolektivu. Snažíme se o zprostředkování principu, kdy si děti uvědomují výhodnost jejich dodržování jednak pro sebe a své bezpečí, jednak pro vzájemnou interakci a bezpečí druhých. Vycházíme z demokratického stylu výchovy, tj. primárního působení dospělých jako vzorů chování vhodných k napodobování dítětem, dále minimalizace trestů, hlubokého porozumění individuálním dětským potřebám, podporování spontánnosti a diskuse. Praxe dokazuje, že tímto způsobem dovedeme děti k samostatnosti, zodpovědnosti, uvědomělému dodržování kázně a respektu k právům druhých osob. Pokud se dítě může chovat, jakkoliv se mu zachce, jen zřídka je samo schopno přiblížit se ideálu očekávaného chování. Nemá možnost zakusit si vymezení přijatelného a nepřijatelného chování, nemůže si tak osvojit své morální hodnoty a přijmout je za své (Burešová, 2013). Z hlediska vývojovosti potřebuje každé dítě nejprve disciplínu ve formě vymezených hranic svého chování, která mu dá pocit bezpečí, a teprve pak svobodu. V opačném případě žije malé dítě v neustálé nejistotě z toho, jak to vůbec v pro něj nepřehledném světě funguje.

V naší praxi se často setkáváme s obavami rodičů, ale i pedagogů ohledně nastavení PRAVIDEL. Mají vůbec své místo při utváření sociálních kompetencí dítěte? Nejsou překonána? Kdo je malým dětem stanoví? Pravidla může dospělý **stanovit sám**, mohou je nastavit **samy děti** nebo mohou vzniknout **vzájemnou spoluprací** mezi dospělými a dětmi. Nejlepším prostředkem k tomu, aby děti byly schopny pravidla přijmout a zvnitřnit si je, je **dát jim možnost se podílet na jejich utváření**. Pokud děti zapojíme do procesu tvorby pravidel, neznamená to, že o jejich plném znění rozhodují. Jde spíše o to, že mohou společně s dospělými posuzovat výhody a nevýhody jednotlivých řešení. Tím v nich posilujeme jejich sebehodnocení, protože vidí, že se mohou spolupodílet na vytváření důležitých rozhodnutí.

Je třeba si uvědomit, že PRAVIDLA nemají nikoho děsit, ale v širším kontextu chránit svobodu dítěte. Z vývojové psychologie a z fází utváření morálky víme, že pokud dítě zná hranice a ví, proč PRAVIDLA dodržovat, stává se nejen empatičtějším, ale i klidnějším a vyrovnanějším.

U pravidel, která dětem navrhujeme, je stěžejní porozumět jejich obsahu a tomu, PROČ je důležité je dodržovat. Jsou jednoduchá, ale jasná a vedou děti nejen k uvědomování si jejich potřeb a pocitů, ale i k reflexi potřeb a pocitů druhých lidí. Ohraničují dítěti prostor, v němž se zvládne bezpečně orientovat, učit se odpovědnosti, rozvíjet schopnost samostatného jednání a řešení problémů. Dítě tak nabývá pocitu vlastní jedinečnosti. Obdobně jako Rogge (2005) chceme zdůraznit, že je třeba nechat děti objevovat hranice, ne je vést po předem připravené

a umetené cestě bez kamínků a hrbolů. Jedině tak mohou vnímat překážky, prožívat své já a své vlastní pocity a tím se i osamostatňovat.

Program *Pravidla chování dětí v mateřské škole* doplňuje publikaci *Sociální dovednosti v mateřské škole – Aktivity k minimalizaci nevhodného chování v předškolním věku a posilování sociálních dovedností* zaměřenou na rozvoj sociálních dovedností a seberegulaci chování u dětí předškolního a mladšího školního věku. Podobně jako program uvedené publikace staví i tato kniha děti do role průzkumníků, kteří spolu s dospělými objevují téma pravidel, a zároveň je učí smysluplně pokládat otázku „PROČ".

Publikace je určena jak pro vytváření pravidel v prostředí mateřské školy, popřípadě jiné dětské skupiny, tak i pro jejich funkční nastavení rodiči v domácím prostředí. V případě, že se s pravidly nebude pracovat zároveň v mateřské škole, se při probírání jednotlivých lekcí programu předpokládá kreativita rodičů, kteří budou schopni doporučované aktivity přizpůsobovat domácímu prostředí. Rodiče by v tomto případě měli být dítěti partnerem k diskusi a hře tak, aby dítě skutečně pochopilo, PROČ je důležité dané pravidlo v soužití s druhými dodržovat.

Metodika vedení

- V rámci programu je dětem postupně prezentováno šest základních pravidel. Mohlo by jich být samozřejmě i více, ale pozor – u velkého množství stanovených pravidel je riziko, že si je děti nemusí všechna zapamatovat a přestanou se v nich orientovat. Máme vyzkoušeno, že i dospělý nestíhá kontrolovat, zda se dodržují, a tím dochází k poskytnutí nevyslovené informace dítěti, že pravidla jsou formální a nemusí se dodržovat.
- Každé pravidlo má svůj název a je vždy spojeno s jednoduchým obrázkem situace. S ohledem na věk dětí je jeho oficiální název převeden do lépe zapamatovatelného slovního označení. Takže např. Pravidlo našich očí označujeme jako „očičkové", Pravidlo našich uší jako „ouškové" a podobně. Zda se budou názvy jednotlivých pravidel dětem prezentovat při každodenním užívání oficiálním názvem, či zkrácenou zdrobnělinou, ponecháme na zvážení pedagogů a rodičů.
- Pravidla jsou vybrána tak, aby respektovala věkovou úroveň dětí, rozvíjela jejich sociální kompetence, a přitom byla funkční a využitelná v prostředí mateřské školy i domova. Při zprostředkování vycházíme ze situací, které jsou pro děti blízké a dokumentují nezbytnost pravidel pro společné fungování. Dle potřeby konkrétního dítěte či skupiny je možné pravidla přidávat. Dbejte však na to, aby byla pro děti funkční, jasná, přínosná a nezahlcující! Dobře promyslete jejich efektivitu.
- Pravidla by měla platit pro všechny zúčastněné. Učitel (v domácím prostředí rodič) tak dítěti slouží jako vzor při jejich dodržování. Napodobení a identifikace se vzorem jsou pro děti důležitým faktorem formování osobnosti. Pokud dospělá osoba dodržuje stanovená pravidla, dítěti nedělá takové potíže pochopit, že se má podle nich chovat.
- Časová náročnost programu je ohraničena počtem lekcí. Každou lekci probírejte izolovaně, tzn. lekce neslučujte dohromady. Jednotlivé lekce je možné rozložit dle sociální zdatnosti a věku dětí do více hodin.
- V rámci obsahu se snažte splnit nabízené aktivity. Pozor – pokud pracujete s dětmi, které byste aktivitami spíše zahltili, preferujte vždy kvalitu zprostředkování před kvantitou a **vybírejte stěžejní obsah lekce s případným převyprávěním motivačního příběhu v kratší formě**. Dbejte však vždy na porozumění základnímu tématu!

- Stejně jako v našich dalších programech, základní formou zprostředkování tématu je otázka „PROČ“. Pokud dítě pochopí, PROČ má pravidla dodržovat, tzn. pravidla mu nejsou pouze striktně předávána formou příkazů, pak je pravděpodobné, že se s nimi daleko lépe ztotožní. Zkuste se i vy, kteří budete dětem téma pravidel zprostředkovávat, zastavit a uvědomit si sami na sobě rozdíl v dodržování pravidel a jejich akceptování na základě vnímání jejich smysluplnosti. Cílem není, aby děti bezvýhradně přijímaly cizí názor, ale naopak je s přihlédnutím k jejich vyspělosti podnítit ke kritickému zamyšlení se nad užitečností nastavených pravidel. Při takovém přístupu se minimalizuje přirozená potřeba dětí zkoušet, co překročení pravidel přinese. Přitom je dodržován individuální respekt a přístup k pochopení pravidel, k jejich přijetí a následnému zvnitřnění každým dítětem.
- K lepšímu kognitivnímu zpracování stanovených pravidel zařazujte v každé lekci aktivitu, která, přestože není v každé z nich připomínána, je z našeho pohledu funkční a důležitá. Nazvali jsme ji „Pravidlo se usmívá, pravidlo se mračí“. K tomuto účelu jsou součástí programu v obrazové příloze na konci knihy dva smajlíci – usměvavý a zamračený. Vyvěste je na viditelném místě a přiřazujte k nim situace, které děti nebo vy jmenujete, a rozhodujte v souladu s probíraným pravidlem, zda je pravidlo dodrženo (pravidlo se usmívá), nebo je naopak porušeno (pravidlo se mračí).

  Pomocí této aktivity a dle vyspělosti dětí s nimi můžete hrát situace, kdy se zaměříte na jedno pravidlo a ztvárňujete jej tak, že ho záměrně porušujete. Ostatní děti pak mají danou situaci řešit. Tímto způsobem můžete děti učit, jak reagovat, pokud vidí, že někdo pravidla porušuje (Dubec, 2007).
- Důležité! V programu se předpokládá, že učitel/ka mateřské školy bude úzce spolupracovat s rodiči dětí při zavádění a zprostředkovávání jednotlivých pravidel a při jejich dodržování. Rodič by měl probíraná pravidla brát vážně a s dítětem o nich přiměřeně jeho úrovni diskutovat. Rodiče a ostatní členové rodiny zároveň působí pro dítě jako vzor. Osvědčuje se, když má dítě všechna pravidla vyobrazena a umístěna na viditelném místě jak v mateřské škole, tak doma, aby si je mohlo ujasňovat v případě, kdy si není jisté.
- Doporučujeme při práci s PRAVIDLY vytvořit portfolio pro každé dítě. Portfolio by se mělo skládat z pracovních listů publikace *Pravidla chování dětí v mateřské škole*, popřípadě z dalších materiálů navazujících na toto téma. Portfolio je důležité jednak pro využití u navazujících témat, jednak pro spolupráci mezi mateřskou školou a rodiči. Potenciál týmu dítě–rodič–pedagog je při zprostředkování pravidel velmi dobře využitelný. Vyžaduje však spolupráci, chuť se zapojit, ale i soulad v nastavování pravidel a podporu od osob, které je dítěti zprostředkovávají.

1. Dodržování a funkčnost pravidel

Cíle

1. Učit děti vnímat pravidla jako důležitou součást společného soužití.
2. Najít společně s dětmi odpověď na otázku, proč je důležité pravidla dodržovat.
3. Uvědomovat si přínos pravidel.
4. Učit děti klást otázky a odpovídat na ně.

Klíčová slova

pravidla, vhodné/nevhodné chování

Motivační příběh – 1. část

Někteří z vás už mě možná znáte, ale já se vám pro jistotu znovu představím. Jmenuji se Adélka, ale moji rodiče, bráškové i kamarádi mi říkají Áďo. Chodím do školky a často mě z ní vyzvedává můj děda, který pro mě občas přijde i se svými pejsky. Ve školce je to moc prima. Máme moc milou paní učitelku, mám tam kamarády a je tam spousta hraček, které by se k nám domů určitě nevešly.

V úterý jsme si s dětmi postavili na pískovišti obrovský hrad. Trochu nám s ním pomohla paní učitelka, která nám ukázala, jak udělat padací most a hradby. Měli jsme z něho obrovskou radost a Petr navrhl, abychom ho nebourali. Paní učitelka souhlasila a navrhla, abychom si vytvořili pravidlo, které nám pomůže hrad neponičit. Měli jsme dodržovat to, že budeme chodit kolem hradu pomalu a opatrně.

Otík, který o všem hodně přemýšlí, se paní učitelky ptal, co znamená slovo „pravidlo“. Mě to také zajímalo, protože takové slovo jsem ještě neslyšela.

Paní učitelka se po nás rozhlédla a zeptala se, jestli by někdo uměl vysvětlit, co to pravidlo je, nebo dal příklad, kdy jsou pravidla důležitá a neobejdeme se bez nich.

Kája se hned hlásil: „Pravidla jsou třeba ve fotbale nebo v hokeji.“

Honzík si vzpomněl na pravidla, která musí dodržovat auta na silnici. Barunka říkala, že jí maminka četla pravidlo, jak se má plavat v bazénu. A já jsem si vzpomněla, že moje maminka vždycky říká mému bráchovi, aby dodržoval pravidla, když hrajeme Člověče, nezlob se!

Paní učitelka se podívala na Otíka a zeptala se: „Už slovu pravidlo rozumíš?“

Otík se zamyslel a odpověděl, že si myslí, že pravidla jsou proto, aby něco lépe fungovalo. Paní učitelka přikývla a řekla, že pravidla nám mohou nejen pomoci, abychom nezbořili náš krásný hrad, ale i přispět k tomu, abychom se v naší třídě cítili spokojeně.

Metodika vedení

Dle vyspělosti dětí čtení příběhu v tomto místě přerušte a zahrajte si s nimi nějakou hru, při níž je nezbytné dodržovat pravidla. Zvolte tu, kterou hrajete s dětmi často a u které s jistotou víte, že ji děti mají rády. V jejím průběhu upozorňujte na dodržování pravidel, která jsou pro průběh hry nezbytná a bez jejichž dodržování by pozbyla smysl. **Pravidla her** jsou nejlepším prostředkem k pochopení pravidel společenství.

Druhou část příběhu zařaďte dle vyspělosti dětí buď po ukončení hry, nebo, a to je dle našich zkušeností lepší varianta, následující den.

Motivační příběh – 2. část

Druhý den jsme se sesedli do kroužku a paní učitelka řekla, že jsme ji včera tím povídáním o pravidlech moc potěšili. Celý večer prý přemýšlela, že je to bezva nápad a že by ta pravidla mohla u nás ve školce hodně věcí zlepšit. A pak nás poprosila, abychom přemýšleli nad tím, jaká pravidla by se měla dodržovat v naší třídě.

Pověsila na nástěnku dva obrázky. Na jednom byl usměvavý obličej a na druhém zamračený. Nikdo z nás moc nevěděl, co to znamená, ale Otík říkal, že je to možná obrázek obličeje, když se nám něco líbí a když ne. Paní učitelka spokojeně přikývla a řekla, že má Ota pravdu, a navrhla nám, abychom zkusili odpovědět na otázku, co se nám ve školce líbí a co ne. A paní učitelka se snažila naše návrhy nakreslit.

Pod tím usměvavým obličejem postupně nakreslila obrázky dětí, jak si pomáhají, jsou kamarádi, staví společně hrad z písku, smějí se, povídají si, půjčují si hračky, čistí si zuby, splachují na záchodě, uklízí hračky, zdraví se, dodržují pravidla na zahradě, když jezdíme na koloběžkách, poslouchají paní učitelku, když na ně mluví, a nepřekřikují se.

Pod tím zamračeným obličejem toho bylo také dost. Například tam byly děti, jak se přetahují o hračku a křičí na sebe sprostá slova, holčička, která vztekle nakopla plyšového medvěda, kluk, který křičí na celé kolo, a všichni si musí držet uši, děti, které místo míče kopou do sebe, děti, které neposlouchají, co říká paní učitelka, a dělají si, co chtějí, holčička, která má u nosu dlouhou nudli, kluk, který místo do koše vysypal smetí na zem.

Paní učitelka pravila: „Teď už víme, co se nám ve školce líbí a co ne, a to je moc dobře. Zítra si vytvoříme pro ta naše pravidla obrázky, které nás na ně budou upozorňovat.“ A pak dodala: „Bude to trochu jako na silnici, kde se řidiči musí řídit pravidly a kde jim v tom pomáhají dopravní značky.“ To já vím, protože máma vždycky říká bráškovi, když jede někam na kole, aby si těch značek všímal. A on jí vždycky odpoví: „To je snad jasné, mami!“ A máma se usmívá a mává na něj.

Metodika vedení

Cílem první kapitoly je zprostředkovat dětem pojem „PRAVIDLO“ a vést je k tomu, aby si uvědomily, jaké chování je sociálně vhodné v prostředí mateřské školy nebo rodiny, respektive jaké chování je pro ně přijatelné/nepřijatelné, a PROČ. Vyvození pravidel vyžaduje delší čas. Preferujte vždy kvalitu porozumění a prožitku. Nespěchejte, řiďte se sociální vyspělostí dětí, se

kterými pracujete. Pravidla v tomto programu jsou především orientována na korekci chování v rámci skupiny (školka, rodina, klub) a vytváření jejího prosociálního klimatu. Pravidla by měla být vnímána dětmi jako podpora vzájemného fungování ve skupině. Snažte se od začátku nastavit pravidla tak, aby je děti nevnímaly jako omezení, ale jako prostředek ke zlepšení vzájemného soužití ve skupině.

Při tvorbě pravidel mějte vždy na paměti, že děti potřebují stanovit hranice chování a mít prostor k chybování. Jen taková kombinace vede k seberealizaci. Dodává jim pocit bezpečí a sounáležitosti. Pro člověka je naprosto přirozené zapojit se do sociální skupiny s určitými pravidly soužití. Když dětem neposkytneme hranice chování, nemohou pravidla, která je vymezují, využívat k lepšímu začlenění do skupiny. Z toho jsou v důsledku zmatené a snaží se na sebe upozornit nevhodným způsobem, ať už je to boj o moc s autoritou, nebo přílišná nezdravá poslušnost.

Aktivity

Co je to pravidlo?

Vysvětlete dětem, proč je důležité dodržovat základní pravidla pro společné fungování. Vyvoďte s dětmi nejdříve pojem „PRAVIDLO“ a poté přicházejte s nápady, co by se stalo kdyby:

- řidiči v autech neměli žádná pravidla;
- se nedodržovala pravidla při hře;
- kopaná neměla pravidla;
- si lidé v lese dělali, co chtějí.

Pravidlo se usmívá, pravidlo se mračí.

Zamyslete se s dětmi, jaká situace ve školce či doma se jim líbí/nelíbí. Snažte se situaci co nejvíce konkretizovat, ptejte se, PROČ se v souvislosti s ní cítí příjemně/nepříjemně. Využijte obrázek usměvavého a zamračeného obličeje z *PL1: Pravidlo se usmívá, pravidlo se mračí*. Vyvěste smajlíky na viditelném místě a přiřazujte k nim situace, které děti nebo vy jmenujete.

Pro zprostředkování pravidla využijte *PL2: Chování ve školce/doma* – jednotlivé obrázky zavěste buď pod usměvavého, či pod zamračeného smajlíka. Situace, které nejsou znázorněny v pracovním listě a které s dětmi vymyslíte, zkuste společně nakreslit. Zvolte si pro danou situaci jednoduchý obrázek či piktogram. Obměnou pro zprostředkování může být dramatizace.

> Poznámka: Situaci, která znázorňuje děti, jak si předávají hračku mezi okny, spojte s dodržováním bezpečnosti. Děti si sice hračku vyměňují, ale ohrožují svou bezpečnost. Téma bezpečnosti se prolíná celým programem a vede děti k vyhodnocování situací, předvídatelnosti a rozpoznání rizika. Pravidlo při porušení bezpečnosti pojmenovávejte vždy jasně. Pokud dítě na tomto obrázku riziko samo nerozpozná, použijte návodné otázky či přímé označení rizika. Obrázek by měl být označen piktogramem „pravidlo se mračí“, a to i přesto, že pokud se o něco dělím či někomu něco půjčuji, hodnocení je spíše spojováno s piktogramem „pravidlo se usmívá“. Pravidlo související s dodržováním bezpečnosti je v programu nadřazeno ostatním a je na něj opakovaně upozorňováno. Děti by se prostřednictvím situací spojených s tímto pravidlem měly učit svou bezpečnost přirozeně zvyšovat.

Práce s obrázky.

Pracujte s *PL3: Je to správné, nebo ne?* Situace jsou vždy spojeny s určitým prostředím. Děti s vaší pomocí pojmenují, co se na obrázku děje, a řeknou, zda je chování osob vhodné/nevhodné. Veďte je k uvědomování si rozdílů, kdy je prostředí stejné, ale chování osob na obrázku různé. Dále zkuste k obrázkům společně s dětmi přiřadit buď usměvavý, či zamračený obličej (s využitím PL1) a společně vyvodit konkrétní PRAVIDLO přímo související se situací na obrázku. Vždy spojte vyvození s odpovědí na otázku, PROČ je důležité dané pravidlo v konkrétní situaci respektovat.

- V lese je zakázáno křičet, protože bychom plašili zvířata.
- Při přecházení ulice se musím rozhlédnout, protože musím dávat pozor na projíždějící auta.
- V zoo nekrmíme zvířata, protože jim tím můžeme ublížit.

Dále dětem pokládejte otázky. Zkuste s nimi vždy najít rozdíl, který vystihne podstatu, proč je pravidlo dodržováno/porušováno.

- Na kterém obrázku lidé v lese pravidlo dodržují, co dělají správně?
- Jaké pravidlo lidé v lese porušují?
- Na kterém obrázku chlapec dodržuje pravidla při pozorování zvířat v zoo a na kterém pravidla nedodržuje, co dělá nevhodně?
- Na kterém obrázku holčička dodržuje pravidla pro přecházení silnice? Na kterém obrázku pravidla nedodržuje, co dělá nevhodně?

Vybarvi obrázek.

Využijte PL3 jako omalovánku a zadávejte dětem instrukce, co konkrétně mají vybarvit:

- holčičku, která porušuje pravidla při přecházení silnice;
- osoby, které se chovají v lese dle pravidel;
- chlapce, který porušuje pravidla v zoo.

Seznam pracovních listů:

PL1: Pravidlo se usmívá, pravidlo se mračí.

PL2: Chování ve školce/doma

PL3: Je to správné, nebo ne?

2. Pravidlo našich očí (očičkové pravidlo)

Cíle

1. Učit děti všímavosti k druhým i k okolí.
2. Zprostředkovat dětem „kamarádské“ chování, které zahrnuje jak ohleduplnost k druhým, tak i k sobě.
3. Učit se v propojení s pravidly respektovat sebe i druhé lidi.

Klíčová slova

kamarád, ohleduplnost, pohoda, všímavost

Motivační příběh

Když jsem dnes šla s dědou do školky, tak jsem mu vyprávěla o tom, že ve školce budeme pracovat s pravidly. Děda říkal, že pravidla jsou důležitá a že až přijdu ze školky domů, ukáže mi pravidla, která musí dodržovat rybáři. Já totiž chodím s dědou a jeho psy na ryby a moc mě to baví.

Dnes jsme skutečně začali vymýšlet názvy pro naše pravidla. Paní učitelka pravila, že jich nesmí být moc. A že každý den vybereme jen jedno, které si zkusíme zapamatovat, a zamyslíme se nad tím, PROČ ho máme dodržovat a k čemu je takové pravidlo dobré. Jako první jsme vymysleli pravidlo, které jsme pojmenovali „očičkové“. Odpoledne, když pro mě děda přišel, jsem mu vysvětlila, že OČIČKOVÉ PRAVIDLO znamená, že si máme všímat lidí a věcí kolem nás, pomáhat si a snažit se k sobě chovat tak, aby to bylo příjemné nám i ostatním. A děda přikyvoval, usmíval se a říkal, že takové pravidlo by mělo platit všude, nejen ve školce.

Metodika vedení

Pravidlo našich očí má za cíl podpořit děti ve všímavosti vůči nim samým, druhým osobám, ale i k předmětům a situacím. Důležité je vycházet z mentální úrovně dětí! Nepřetěžujte je přílišnou verbalizací, ale snažte se je vést k pozorování a jednoduchým komentářem je naveďte, čeho si mají všímat. Jako prostředek ke zvýšení všímavosti je zařazena jednoduchá hra „Co se změnilo“, která by měla dětem zprostředkovat princip pozorování. Děti by se dále na základě tohoto principu měly učit rozlišovat „kamarádské“ chování, které respektuje jejich potřeby i potřeby druhých, a chování „nekamarádské“. Téma se prolíná i s pravidlem bezpečnosti, které je rozvíjeno a propojeno s dalšími pravidly, kdy se děti učí vyhodnocovat bezpečnost situace. Aktivity zahrnující vymalovávání obrázků se nebojte doplňovat o instrukce přizpůsobené úrovni a potřebám dětí, se kterými pracujete. Rozvíjející pokyny vedou ke zpřesňování tématu. Příkladem mohou být pokyny: vybarvi na obrázku holčičku, která se o něco s někým dělí, vybarvi děti, které si nechtějí hrát s dalším dítětem, a podobně.

Aktivity

Jak vypadá pravidlo?

Vyvěste na viditelné místo obrázek *PL4: Pravidlo našich očí*, který toto pravidlo symbolizuje. Společně s dětmi pojmenujte, co na něm vidíte. Spojte Pravidlo našich očí s příslušným gestem: stočte ruce před oči jako dalekohled.

Hra „Na pravidla".

Zahrajte si hru „Na pravidla". Děti chodí po místnosti. Na pokyn „štronzo" a „Pravidlo našich očí" se obrátí k druhému dítěti či dospělému a podívají se na něho „dalekohledem".

Co dělají naše oči?

Společně s dětmi přemýšlejte, co mohou dělat naše oči – dívat se, prohlížet si knížku, koukat na pohádku, hledat čtyřlístky, sledovat zvířata v zoo a podobně.

Hra „Co se změnilo".

Zahrajte si známou hru „Co se změnilo" zaměřenou na pozorování. Vyberte jedno dítě, na kterém něco změníte – například mu vyhrnete rukávy u trika. Ostatní děti mají zavřené oči. Na povel je otevřou a hledají změnu. Hru dále rozvíjejte, postupujte dynamicky a učte děti, na co se při pozorování mají zaměřit. Zvyšujte cíleně jejich všímavost. Snažte se je vtáhnout do hry tak, jako by byly detektivové. Nejdříve si pořádně prohlédněte dítě, na kterém později něco změníte, a společně označte, čeho je dobré si všímat. Obměňte hru a využijte konkrétní prostředí, které děti napřed prozkoumají. Poté něco změňte. Vhodné je se zpětnými otázkami přesvědčit, jak jsou děti všímavé – otočí se zády k určenému dítěti nebo zkoumanému objektu a vy kladete otázky typu: Jakou barvu trička má dítě, které nevidíte? Má na kalhotách kapsy? Jaký plyšák byl vedle medvídka?

Práce s obrázky.

Pracujte s obrázky situací z *PL5: Pohoda, či nepohoda?* Popište společně s dětmi, jaké situace jsou na obrázku. Všímejte si, PROČ jsou osoby na obrázku v pohodě/nepohodě, jakým způsobem si pomáhají/nepomáhají. Vyhodnoťte, kdy se k sobě chovají kamarádsky a kdy naopak ne.

Vybarvi obrázek.

Nakreslete k obrázkům s „kamarádským/nekamarádským chováním" symbol usměvavého obličeje (pravidlo se usmívá), nebo symbol zamračeného obličeje (pravidlo se mračí). Pro připomenutí symbolů můžete využít PL1. Využijte PL5 jako omalovánku a vybarvěte všechny děti, které si na obrázcích pomáhají.

Nastraž oči, pozoruj a všímej si.

Pozorujte a nacházejte příklady, kdy se lidé k sobě chovají příjemně a pomáhají si. Vycházejte z běžných situací – lidé se navzájem zdraví, děkují si, přejí si navzájem něco hezkého, pomáhají si. Neuzavírejte téma ihned, ale tvořte si obrázkový seznam nápadů po delší dobu. Seznam by

měl být „živým“ materiálem, který se postupně dotváří. Zdůrazněte, pokud na seznamu něco přibylo, a opakujte položky, které jste již s dětmi probrali. Dle možností dětí zkuste situace nakreslit a popřípadě zdramatizovat. Zdůrazněte situace, kdy se děti k sobě chovají kamarádsky a s respektem, pomáhají si.

Hlídám si své bezpečí.

Propojujte „všímavost“ a „pozorování“ se situacemi, které souvisí s bezpečností. Upozorňujte průběžně děti na běžné situace, kdy se musí „více koukat, rozhlížet“. Veďte je v těchto situacích ke zvýšení pozornosti, například při pohybové hře, přecházení přechodu, přeskakování potoka…

Seznam pracovních listů:

PL4: Pravidlo našich očí

PL5: Pohoda, či nepohoda

3. Pravidlo naší pusy (pusinkové pravidlo)

Cíle

1. Vyvodit s dětmi, k čemu máme pusu (abychom mohli mluvit, jíst, pít).
2. Uvědomovat si hlasitost projevu a nutnost občas svůj hlasový projev usměrnit.
3. Zodpovědět s dětmi otázky: Co by pusa měla říkat, abychom se cítili ve školce či doma v pohodě? Co by pusa neměla říkat? Co je nám i ostatním nepříjemné?
4. Vést k sociálně vhodné formě odmítnutí v případě, že je nám něco nepříjemné.
5. Umět požádat o podporu/pomoc v případě potřeby.

Klíčová slova

nahlas, potichu

Motivační příběh

Dnes se nás paní učitelka ptala, jestli bychom vymysleli nějaké pravidlo, které souvisí s naší pusou. Hodně dětí se hlásilo, protože si vzpomnělo na obrázek s lesem, kde lidé hulákali a plašili zvířata. Já v lese občas křičím, když najdu houbu, protože to prostě nemůžu vydržet a musím to všem oznámit. Děda mi potom říká, že nemusím tak halekat, a tak se o to alespoň snažím. Barunka říkala, že je jí nepříjemné, když někdo nadává anebo mluví sprostě. Paní učitelka kývala hlavou a říkala, že jsme to o té puse uhádli, protože někdy křičet můžeme a někdy ne. A že naše pusa by měla mluvit slušně a nenadávat ostatním.

Metodika vedení

Upozorněte děti na část příběhu, kdy Adélka najde houbu a haleká. Děti by měly vědět, že občas NEÚMYSLNĚ pravidlo porušíme. Důležité je snažit se o nápravu. Rozlišování ÚMYSLNÉHO a NEÚMYSLNÉHO chování (porušování pravidel) je pro děti, ale i rodiče a pedagogy důležité pro orientaci a hodnocení situace. Jinak posuzujeme úmyslné chování a jinak neúmyslné.

Učte děti s přihlédnutím k jejich vyspělosti vnímat rozdíl mezi verbálním vyjádřením nesouhlasu, nepříjemných pocitů, vzteku či naštvání a vulgaritou, neadekvátní reakcí či cíleným zesměšněním druhého.

Děti by měly vnímat, že mají právo něco **odmítnout, vyjádřit svou nepohodu a nesouhlas, ale společensky vhodným způsobem.** V rámci tohoto pravidla zdůrazněte možnost říci si o podporu a pomoc, což by dětmi mělo být vnímáno jako jedno z přirozených řešení situace. V následujících aktivitách je zařazeno několik her, které zprostředkovávají téma a vedou děti k přizpůsobení hlasitosti verbálního projevu dle sociální situace. Rozložte si aktivity tak, abyste děti nezahltili.

DŮLEŽITÉ je vést děti k přirozenému uvědomování si jejich pocitů, a to ať už jsou pozitivní, či negativní. Zároveň je podstatné děti směrovat k rozlišování:

a) emoce (pocitu), kterou jsme oprávněni mít a prožít;

b) chování, za které neseme odpovědnost s veškerými následky.

Aktivity

Jak vypadá pravidlo?

Vyvěste na viditelné místo obrázek *PL4: Pravidlo naší pusy*, který toto pravidlo symbolizuje. Společně s dětmi pojmenujte, co na něm vidíte. Spojte Pravidlo naší pusy s příslušným gestem: prst před pusou.

Hra „Na pravidla".

Zahrajte si hru „Na pravidla". Děti chodí po místnosti. Na pokyn „štronzo" a „Pravidlo naší pusy" se na sebe podívají a dají si prst před ústa.

Co dělá naše pusa?

Vymýšlejte společně s dětmi, co může dělat naše pusa – mluvit, o něco poprosit, říci si o pomoc, ale i něco odmítnout. Dále se může pusa usmívat, mračit se, kousat, plivat nebo pískat. Zamyslete se společně s dětmi, zda jsou všechny činnosti, které pusou děláme, vždycky vhodné (např. kousání – kousat můžu mrkev, ale nemůžu kousnout druhé dítě…).

Hra „Hračka, která potěší".

Zahrajte si hru „Hračka, která potěší". Děti si v kroužku posílají míč. Vždy řeknou název hračky, která by toho, komu míč posílají, mohla potěšit. Obměnou hry je vyslovit místo názvu hračky druhému dítěti pochvalu. Cílem je vést děti k tomu, aby si uvědomily, že slovy mohou podobně jako skutkem někomu udělat radost. Připomeňte jim, že například pozdravem mohu někoho potěšit a dát jím najevo svůj zájem o něj.

Dle úrovně dětí hru obohaťte o „výměnu" hraček, které druhé děti potěší. Tato modifikace předchozí hry je zároveň paměťovým cvičením. Každé dítě si vymyslí hračku, která by mohla ostatní potěšit. Názvy hraček se v případě větší skupiny mohou opakovat. Děti se prochází po místnosti a na znamení učitele/učitelky si s někým kamarádsky podají ruce a imaginárně si předají (vymění) „své hračky". Důležité je vždy hračku předat a zároveň ji pojmenovat, např.: „Předávám ti plyšového medvěda." Ve hře následně pokračují s hračkou, která jim byla svěřena. Opakujte „výměnu" několikrát. Předem děti upozorněte, že je hra náročná, a zkuste zvýšit jejich pozornost. Počítejte v této hře s prvotním chaosem, pochvalte děti, pokud se snažily. Zahrajte si hru opakovaně s obměnou slov, propojte s Pravidlem našich uší (popsáno v kapitole 4).

Řekni PROČ, najdi odpověď.

Zodpovězte s dětmi otázky: Co by pusa měla říkat, abychom se cítili ve školce (doma) dobře? Co by pusa neměla říkat, co je nám nepříjemné?

Z diskuse by měla jasně vyplynout sociální nevhodnost některých sdělení (např. nadávky, neslušné a urážlivé výrazy).

Hra „Nahlas, či potichu".

Zahrajte si jednoduchou hru spojenou s regulací hlasitosti. Pokud učitel/ka nebo rodič má připaženo, děti mlčí. Pokud začne zvedat ruku, děti postupně přidávají na hlasové intenzitě. Pokud má ruku vzpaženou, intenzita hlasu je nejsilnější. Začněte vyslovovat jednoduchou slabiku, například *bá*, a zvyšujte/snižujte přitom intenzitu hlasu. Přirovnejte svou ruku k regulaci intenzity zvuku na televizi, počítači, v rádiu. Využijte jako příklad přehrávání zvukového záznamu, kdy regulujete hlasitost.

Hra „Zvířátka v lese" a „Na diváky".

Zahrajte si s dětmi hry „Zvířátka v lese" a „Na diváky", které vedou děti prostřednictvím prožitku k uvědomování, že je nutné, ale i výhodné v určité situaci korigovat sílu hlasu. Hry jsou záměrně vybrány s polaritou hlasitosti – nutností se ztišit a možností halasit.

Hra „Zvířátka v lese". Vyznačte s dětmi ve třídě prostor, který představuje les. Na mýtinku umístěte obrázky lesních zvířátek. Nyní si s dětmi představte, že jste v lese a jdete zvířátka pozorovat. Lesní zvířata jsou však velmi plachá a při sebemenším zvuku utečou. Děti se snaží dostat co nejblíže ke zvířátkům, pokud však učitel/ka slyší zvuk, který by mohl zvířata vylekat, vždy jedno zvíře schová (zvíře imaginárně uteče). Snažte se děti motivovat k tomu, aby přizpůsobily své chování situaci a mohly zvířátka pozorovat. Schování zvířete by pro děti mělo být přirozeným podnětem ke korekci jejich hlasitosti, aniž by musely být slovně upozorněny učitelem/učitelkou. S vyspělejšími dětmi zkuste i fázi „pouhého" pozorování zvířátek, kdy děti dojdou lesem ke zvířátkům, sednou si a pozorují je.

Hra „Na diváky". Děti se rozdělí do dvou skupin. První skupina jsou diváci, jejichž úkolem je hlasitě povzbuzovat druhou skupinu. Diváci mají svou tribunu, kterou nesmí opustit. Druhá skupina jsou sběrači, kteří na povel sbírají míčky rozmístěné po třídě a dávají je do koše umístěného uprostřed místnosti. Dle vyspělosti dětí zařazujte různé druhy soutěžních aktivit, při nichž si může jedna skupina „zafandit" a projevit se hlasitě.

Hra „Král je doma, král není doma".

Hra „Král je doma, král není doma" propojuje oba předešlé principy – nutnost ztišit se a možnost halasit. Když král není doma, děti poskakují, křičí, dovádí. Ale když král přijde domů (mezi děti na koberec), tak se děti nesmí ani pohnout, ani promluvit. Upozorněte děti, že hlasitost projevu přizpůsobujeme konkrétní situaci.

Přemýšlej, odhadni.

Přemýšlejte společně s dětmi nad situacemi, kdy je důležité umět být potichu/ztišit se a kdy je naopak možné mluvit nahlas. Zařazujte otázky typu: Kdy se musím ztišit? Kdy je vhodné ostatní nerušit? Kdy mohu být halasný? Jak mohu povzbuzovat své kamarády?

Otázky můžete spojit i s nácvikem fandění.